

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ГЕОСТРАТЕГІЯ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ

МОНОГРАФІЯ

**за редакцією
доктора економічних наук, професора
Андрія КРИСОВАТОГО
та доктора економічних наук, професора
Оксани ТУЛАЙ**

Тернопіль

ЗУНУ

2024

УДК 327: 336: 339

Рекомендованої до друку на вченою радою
Західноукраїнського національного університету
(протокол № 6 від 22 лютого 2023 року).

Рецензенти

Олександр Шевчук, доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин і суспільних наук Національного університету біоресурсів та природокористування

Віталій Макар, доктор політичних наук, завідувач кафедри міжнародних відносин та суспільних комунікацій Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Ігор Крупка, доктор економічних наук, професор кафедри аналітичної економіки та міжнародної економіки Львівського національного університету імені Івана Франка

Геостратегія України в контексті глобальних викликів і загроз / за науковою редакцією доктора економічних наук, професора Андрія Крисоватого та доктора економічних наук, професора Оксани Тулай : монографія. Тернопіль : ЗУНУ, 2024. 320 с. ISBN 978-80-89654-90-1; EAN 9788089654901.

Монографія присвячена аналізу сучасних викликів та трансформацій у геостратегічному, соціально-економічному та правовому середовищі в умовах глобалізації, військових конфліктів та нестабільності. Видання об'єднує дослідження провідних науковців із різних галузей знань, які вивчають вплив глобальних змін на Україну та інші країни. Авторський колектив зосередив увагу на ідейно-теоретичних засадах геостратегічних трансформацій. Предметною сферою аналізу є детермінанти геопросторових змін, зокрема досвід охорони здоров'я під час пандемії COVID-19, соціально-економічні фактори ризикової поведінки молоді, а також соціальна напруга у суспільстві. Розглянуто соціальні, економіко-правові й фінансові виклики, з якими зіштовхнулася Україна в умовах війни. Висвітлено геостратегічні пріоритети України в контексті сталого розвитку. Проаналізовано фінанси сталого економічного відновлення. Монографія є цінним ресурсом для науковців, викладачів, студентів, політиків та фахівців, зацікавлених у сучасних тенденціях розвитку суспільства й економіки в умовах глобальних викликів і загроз.

УДК 327: 336: 339

ISBN 978-80-89654-90-1; EAN 9788089654901

© А. Крисоватий, О. Тулай, 2024
© ЗУНУ, 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
РОЗДІЛ 1. ІДЕЙНО-ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ГЕОСТРАТЕГІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ.....	7
1.1. Адміністрування майнових податків у контексті формування доходів місцевих бюджетів: досвід Нідерландів та Румунії (А. Крисоватий, Ф. Ткачик)	7
1.2. Інтеграційні та дезінтеграційні процеси в Європі в умовах геополітичних викликів XXI століття (Н. Стахова, В. Адамик) ..	23
1.3. Формування політики європейської інтеграції України із отриманням «кандидатського статусу»: роль національного парламенту, політичних партій та громадянського суспільства (Б. Ференс)	34
1.4. Трансформація геостратегічного простору в контексті глобальних викликів і загроз (К. Базиліук)	44
РОЗДІЛ 2. ДЕТЕРМІНАНТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ГЕОПРОСТОРУ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ.....	63
2.1. Ефективні варіації кризового досвіду трансформацій систем охорони здоров'я ЄС та України у період пандемії коронавірусу SARS-CoV-2 (О. Тулай, С. Нитка)	63
2.2. Вплив соціально-економічного середовища та особистих соціально-психологічних факторів на ризикову поведінку та здоров'я молоді у сучасному суспільстві (Н. Дубровіна, М. Гудакова, С. Грасер, В. Грімбергер)	84
2.3. Дослідження причин та показників соціальної напруги суспільства у Словаччині (Є. Незінські, Я. Пеліова, Л. Гуп'янова, Н. Дубровіна)	93
РОЗДІЛ 3. УКРАЇНА В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ: СОЦІАЛЬНІ, ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ТА ФІНАНСОВІ ВИКЛИКИ	115
3.1. Кредитна політика банківського сектору України в умовах воєнного стану (О. Дзюблук)	115
3.2. Виклики стратегічним комунікаціям України та Америки в умовах широкомасштабної російської агресії: публічна діяльність члена палати представників конгресу США Вікторії Спартц (на матеріалах провідних українських новинних інтернет-ресурсів липня-грудня 2022 р.) (В. Гулай, В. Максимець)	132
3.3. Військова культура українського суспільства (В. Добіжа)	156
3.4. Торгово-економічна співпраця України та США (С. Лясковець)	179
РОЗДІЛ 4. ГЕОСТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ УКРАЇНИ В	191

ГЛОБАЛЬНИХ ВИМІРАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

- 4.1. Сталий розвиток охорони здоров'я в країнах ОЕСР та Україні: фінансовий аспект (*О. Тулай, Н. Карпишин*) 191
- 4.2. Національне господарство України у ланцюгах доданої вартості ЕС (*О. Пирог, В. Катан*) 218
- 4.3. Енергетична безпека – визначальна складова економічної безпеки України (*Н. Метеленко, А. Попова*) 231
- 4.4. Моделювання потреб внутрішніх ринків для забезпечення електроенергією в умовах нестабільного зовнішнього соціально-економічного й політичного середовища в Україні (*Ю. Костін, В. Шведкий*) 245
- 4.5. Напрямки поступового рішення геостратегічних пріоритетів формування та регулювання виробництва і торгівлі парфумерно-косметичними товарами в Україні (*В. Акмен, С. Сорокіна*) 255
- 4.6. Реалізація сучасних цілей сталого розвитку в контексті геостратегічних пріоритетів України (*І. Мартусенко*) 266

РОЗДІЛ 5. ФІНАНСИ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ В УМОВАХ НОВИХ ВИКЛИКІВ 277

- 5.1. Фінансові інвестиції: трансформаційні зміни в умовах цифровізації (*Л. Алексеєнко*) 277
- 5.2. Розвиток інституційних засад банківського регулювання: методико-прикладні підходи (*Л. Алексеєнко*) 289
- 5.3. Вибір пріоритетних напрямів фінансування покращення житлових умов внутрішньо переміщених осіб в умовах сучасних викликів і загроз (*Л. Алексеєнко*) 301

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 313

ПЕРЕДМОВА

Сучасний світ переживає період значних геостратегічних, соціально-економічних і політичних трансформацій, які зумовлені глобалізацією, технічним прогресом, пандеміями, регіональними конфліктами та загостренням геополітичних викликів. Україна, перебуваючи на перетині інтересів ключових геополітичних гравців, особливо гостро відчуває вплив цих процесів. У таких умовах особливого значення набуває глибоке наукове осмислення детермінант і наслідків глобальних змін, а також пошук дієвих шляхів адаптації до нових реалій.

Монографія є результатом комплексного дослідження, яке об'єднало зусилля науковців, експертів і практиків із різних галузей знань. У роботі детально проаналізовано ключові аспекти сучасних геостратегічних трансформацій, висвітлено виклики, які стоять перед Україною та іншими країнами, а також запропоновано інструменти для їх подолання.

Перший розділ розкриває ідейно-теоретичні основи геостратегічних трансформацій, зокрема, досвід європейських країн, інтеграційні процеси в Європі та роль громадянського суспільства у формуванні європейської політики України. Другий розділ аналізує соціально-економічні й демографічні фактори, які визначають ризики та можливості для суспільств у контексті глобальних загроз, таких як пандемія COVID-19. У третьому розділі особлива увага приділяється викликам, з якими зіткнулася Україна через військову агресію. Автори аналізують економічні, соціальні та культурні аспекти, що сприяють адаптації країни до надзвичайних умов. У четвертому розділі розглянуто стратегічні пріоритети сталого розвитку України, такі як енергетична безпека, фінансування охорони здоров'я, інтеграція у світову економіку. Завершує монографію п'ятий розділ, присвячений фінансовим аспектам відновлення економіки в умовах сучасних викликів.

Монографія стане корисною для науковців, економістів, політиків, викладачів, студентів і всіх, хто цікавиться глибоким аналізом сучасних глобальних процесів і їхнього впливу на Україну та світ. Автори висловлюють вдячність усім, хто долучився до створення монографії, і сподіваються, що представлені результати сприятимуть формуванню нових підходів до вирішення глобальних і локальних викликів.

Вікторія Акмен

канд. техн. наук, доцент

Державний біотехнологічний університет, м. Харків, Україна

Світлана Сорокіна

канд. техн. наук, доцент

Державний біотехнологічний університет, м. Харків, Україна

4.5. НАПРЯМКИ ПОСТУПОВОГО РІШЕННЯ ГЕОСТРАТЕГІЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ РЕФОРМУВАННЯ ТА РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА І ТОРГІВЛІ ПАРФУМЕРНО-КОСМЕТИЧНИМИ ТОВАРАМИ В УКРАЇНІ

Виходячи з ситуації, що склалася на міжнародному ринку, Україні слід визначитись у пріоритетах і напрямках проведення певних нормативних та законодавчих реформ у косметичній галузі. За для визначення можливості заняття Україною свого місця, в глобальних вимірах сталого розвитку косметичної галузі, було розглянуто поступове удосконалення нормативно-технічної та законодавчої бази на парфумерні та косметичні товари, а також вплив цих змін на регулювання виробництва, торгівлі, якості товарів і розвиток підприємств галузі.

В контексті аналізу останніх досліджень і публікацій встановлено розширення асортименту товарів парфумерно-косметичної групи та інтенсивність темпів підвищення попиту споживачів на продукцію. Це певним чином вплинуло на якість продукції, економічний розвиток галузі, експортно-імпортні відносини між державами і геостратегічні пріоритети України.

Проведений аналіз показує, що протягом десяти років поспіль увесь косметичний ринок, зокрема й український, демонструє підвищення обсягів виробництва й реалізації продукції. Попит, на широкий асортимент косметичних товарів, має стійку тенденцію до зростання, що за прогнозами може скласти від 152 до 174 млрд доларів протягом п'яти років. Найбільші обсяги продажу фіксуються у категорії косметики «засоби для догляду за шкірою», де обсяги продажу складають 21 млрд євро. Винятком був 2020 рік, протягом якого бушувала пандемія COVID-19, більшість магазинів були зачинені із-за карантину, що сприяло падінню ринку до 8%. У цей період лідером продажу були товари категорії дерматокосметики, їх продаж зріс на 2,2 %. Через відсутність конкурентоздатних виробничих потужностей в Україні, кількість косметики закордонного виробництва, на вітчизняному ринку, досягає майже 70%. При цьому, співвідношення між експортно-імпортною продукцією варіюється, залежно від асортиментної принадності косметичного товару, та спрямованості на певну групу споживачів. Кількість українських виробників складає біля 80 підприємств, де крупними вважаються лише тільки 10 [1].

4. Геостратегічні пріоритети України в глобальних вимірах сталого розвитку

Аналіз структури зовнішньої торгівлі України свідчить про зниження рівня експорту мила й поверхнево-активних речовин на 37 %, ефірних олій – на 12 %; імпорт зазначеної продукції збільшився на 8,7 % та 6,3 % відповідно. Перевагу споживачі віддають середньому ціновому сегменту. При цьому, сталою тенденцією світового косметичного ринку є зростання частки продукції преміум-класу, яка на сьогодні становить понад 27 %. Щодо переваг на ринках країн, що розвиваються, то дослідження показують збільшення споживання косметичних препаратів багатофункціональної дії, таких як шампунь для всіх типів волосся, креми багатофункціональної дії, ВВ-креми, засоби для очищення шкіри, без зазначення її типу) [2]. Аналіз даних операторів ринку показує, що споживачі все частіше купують косметику й парфумерію в спеціалізованих магазинах (до 20–30 %). Так у Києві частка таких споживачів вже сягає 70 % (близько 40–50 % припадає на спеціалізовані магазини та 20 % – на спецвідділи у супермаркетах), це є позитивною ознакою, адже споживачі мають можливість отримання компетентної консультації і ризик купівлі фальсифікованого товару стає в рази менше ніж на ринку [3].

Скорочення власного виробництва парфумерно-косметичних товарів призвело до різкого збільшення в Україні кількості продукції іноземного походження. Серед парфумерних товарів, які реалізуються в Україні, близько 30% товарів, не мають нічого спільного з товарним знаком, який зображений на його упакуванні. Однак значення косметики росте відповідно до підвищення інтелектуальної обізнаності і культурного розвитку споживачів, які стають все більш вимогливими [4].

Аналіз показує, що Індекс цін промислової продукції (ІПП) коливається у межах 5...6%, тому стратегічною метою діяльності підприємства парфумерно-косметичної галузі є перехід до недосконалої конкуренції товарами із високою питомою вагою ΔPR (різниця між питомою вагою прибутку у структурі ціни товарів вищої та нижчої цінової груп із об'єктивно порівнюваними споживчими якостями) у структурі ціни продажу [5].

При цьому світова спільнота, виходячи із геостратегічних пріоритетів споживачів, вимагає розвитку тенденції щодо підвищення безпечності та споживчих характеристик косметичних товарів, як шляхом введення збагачувальних біологічно-активних компонентів і надання потенційно нових властивостей, так і шляхом забезпечення натурального складу та екологічності товару [6-7]. Це потребує певних дій щодо модернізації нормативно-технічного законодавства, у напрямку забезпечення споживачів якісною, безпечною та натуральною косметикою, що є важливим і актуальним в умовах глобальних вимірів сталого розвитку косметичної галузі.

У Європі пріоритетною є єдина європейська система сертифікації органічної і натуральної косметики, яка позначається на упаковці знаком NaTrue. Оцінка якості такої косметики відбувається через присвоєння зірок, при чому контролюється не тільки кількість, але і походження зірок). Повністю органічному засобу присвоюється три зірки [8], що є наглядною ознакою якості

4. Геостратегічні пріоритети України в глобальних вимірах сталого розвитку

і достовірно інформує споживачів.

Слід зауважити, що косметика, на сьогоднішній день, визначається як складна хімічна композиція, яка комплексно може впливати на організм і виконувати кілька закладених функцій, тому випробування вибірки, що складається з кількох дослідних зразків з партії, при випуску з виробництва, вже не може гарантувати кінцеву якість для споживача, адже на неї можуть впливати чинники на усіх стадіях життєвого циклу продукції. Тому і відповідальність за товар мають нести не тільки виробники, а й посередники, що спеціалізуються на реалізації і розповсюдженні товару серед населення. Це зобов'язання має бути реалізовано у нормативних документах на законодавчому рівні.

Аналіз показав існування проблеми стосовно недосконалості законодавчої бази, в галузі, а саме – необхідність переробки та заміни нормативних документів, які залишились з минулих часів, відповідно до сучасного стану науково-технічного прогресу і вимог ЄС [9, 10].

Виробництво косметичних товарів на основі штучних сполук займає значну частину світового і Українського ринку, оскільки знаходиться у доступнішому для споживача ціновому сегменті. Хоч нормування хімічних сполук регламентоване у Державних санітарних нормах і правилах, проте хімічний склад косметики важко дослідити та проаналізувати через низку компонентів, складність хімічних процесів, застарілість методів та приладів випробувань. Потрібно зазначити, що виробництво суттєво удосконалилося і в рецептури вносять нові складові без належної законодавчої аргументації на державному рівні [11, 12]. Ускладнення виникали і з відсутністю науково аргументованої нормативно-технічної бази щодо регулювання розмірів окремих компонентів і застосування нанопродукції в косметичній галузі. Кількість зареєстрованих інновацій, у галузі нанокосметики, стрімко зростає, а дослідження виробництва подібної косметики у вітчизняній промисловості для гарантування належного рівня захисту прав споживачів – відсутнє [12-14].

Однак, при наявності стрімко зростаючого попиту на косметичні товари і косметичні послуги, економічний розвиток вітчизняної косметичної галузі стримує низка актуальних проблем, які пов'язані з необхідністю введення норм правового регулювання процесу виробництва, контролю якості та безпечності товару, який поступає споживачам безпосередньо від виробника або через посередників, до яких слід віднести не тільки дилерів, дистриб'юторів, а й косметологічні кабінети і салони краси, які крім косметичних послуг, отримують відсоток прибутку під час перепродажу косметичних товарів різного спрямування, своїм клієнтам. Ці питання мають бути вирішені [15, 16].

З урахуванням сказаного, можна визначити, що серед геостратегічних перспектив розвитку України, актуальним та необхідним завданням є подальший розвиток і впровадження системи регулювання та модернізації нормативно-технічного забезпечення косметичної галузі. Це сприятиме збереженню здоров'я споживачів, а також удосконаленню порядку контролю виготовлення косметичних товарів, зі сторони державних органів.

4. Геостратегічні пріоритети України в глобальних вимірах сталого розвитку

Метою роботи було проведення аналізу нормативної бази, що регулює виробничий процес, торгівлю і якість готових парфумерно-косметичних товарів та визначення напрямків поступового рішення геостратегічних пріоритетів реформування та регулювання нормативно-правових відносин у галузі.

Для досягнення поставленої мети було вивчено вітчизняні та закордонні законодавчі, регулюючі організаційно-розпорядчі документи; матеріали з офіційних сайтів верховної Ради та організацій, які здійснюють стандартизацію; дисертаційні роботи А.І. Садовенко, Ю. М. Кордіяка з питань розроблення та вдосконаленні нормативно-технічних засад забезпечення випробувань та якості косметичних засобів, правового регулювання косметологічних послуг та необхідності їх посилення зі сторони держави; наукові статті українських фахівців В. Теремецького, А.Б. Берзіної, А.С. Мограбян, М.В. Луців, І.В. Чеховської, І.В. Городецької та ін., в яких розглянуто проблеми розроблення, впровадження технічних регламентів на косметичні товари, правового статусу та регулювання ринку косметичних товарів і послуг, гармонізації українських національних стандартів, у галузі виробництва косметичних товарів, з міжнародними [16-23].

Серед методів дослідження застосовувались теоретико-методологічний, системно-структурний аналіз, загальнонаукові та порівняльно-правові методи та інструментарії. А також принцип системності та об'єктивності, елементи ретроспективного (діалектичного) аналізу, принцип сутнісного аналізу нормативно-технічної бази, діючих законодавчих та нормативно-правових актів (вітчизняних та Європейських) [24]. Це сприяло отриманню максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації.

Згідно отриманих результатів, визначено наступне. Стрімкий розвиток косметичної індустрії, зростаючий попит на косметичну продукцію і косметологічні послуги обумовлюють вдосконалення нормативно-правового регулювання діяльності в косметологічній галузі України, відповідно до законодавчих вимог провідних країн світу. Оскільки наша країна йде шляхом вступу до ЄС, першочерговим завданням є поступова ліквідація існуючих проблем нормативного регулювання процесу виробництва та реалізації готових косметичних товарів, з метою виготовлення безпечних та конкурентоспроможних, на світовому ринку, товарів.

Як показав аналіз, низка проблем, що існують в косметичній галузі і характеризують низьку інвестиційну активність, визначається необхідністю впровадження певних дій у сфері державного регулювання. Це стосується всього життєвого циклу косметичного засобу, починаючи від його розробки, контролю сировини, рецептури, циклу виробництва, контролю технологічного процесу і якості кінцевого продукту, порядку фасування та виду пакування, і закінчуючи транспортуванням і реалізацією споживачам у роздрібній торгівлі або при наданні відповідних косметичних послуг. Нестабільна якість косметичних виробів є наслідком невизначеності правил контролю на виробництві (нагляду) та контролю за обігом косметичної продукції, на

4. Геостратегічні пріоритети України в глобальних вимірах сталого розвитку

внутрішньому ринку, а також відсутністю чітко визначених вимог, щодо формування системи безпечності косметичної продукції [25].

Аналізуючи процес законодавчого та нормативно-технічного регулювання, процесу виготовлення і реалізації косметичних та парфумерних товарів, можна виділити низку етапів його удосконалення. Перший з них почався після становлення України, як незалежної держави, коли імпорتنі товари майже повністю опанували ринок, а вітчизняна косметична промисловість, що досталась у спадок, була достатньо інертною і поступово втрачала свої конкурентні позиції. Нормативно-технічна база тих часів характеризувалась наявністю ГОСТів та галузевих нормативних актів, вимоги яких мали регулювати якість товару при добросовісному виробництві, однак законодавчі вимоги щодо належного технологічного виробництва були відсутні, а податкове оподаткування потребувало реконструкції.

Цей період дає початок введенню у галузь закордонних інвестицій, оскільки українські споживачі звиклі до нестачі продукції та просочені менталітетом «гонитви за імпортом». Український ринок є новим, величезним та потенційно привабливим для збуту. Значну популярність набувають імпорتنі косметичні та парфумерні товари, частка яких на ринку сягає більше 85%. Це спричиняє потік не сертифікованої косметики. Одночасно зростає і частка фальсифікату. Умови розвитку такої ситуації були закладені не тільки внутрішнім психологічним станом споживачів, а й недосконалим законодавством.

Великий потік товарів дає початок розвитку дистриб'юторської торгової мережі.

Вступ у дію Закону про спрощену систему оподаткування малого бізнесу та встановлення єдиного податку для підприємців та суб'єктів малого підприємництва, на підставі Указу Президента України, ознаменували початок наступного етапу розвитку економіки, як всієї України, так і косметичної галузі [26].

З кожним роком спостерігається тенденція зростання обсягів продажу косметичних та парфумерних товарів.

У цей період за необхідне було введення документу, що регламентував вимоги до якості і безпечності косметичних та парфумерних товарів українського виробництва. З цією метою було розроблено та впроваджено Державні санітарні правила і норми безпеки продукції парфумерно-косметичної промисловості [27] (документ є діючим і до тепер). Державні санітарні правила і норми обумовлювали більш жорсткий контроль за виробництвом та технологією. А також вимагали наявності фахових співробітників, які б мали певну підготовку, досвід та навички, необхідні для розробки та впровадження нових асортиментних позицій та зміни рецептур.

Удосконалення контролю у косметичній галузі не стали стримуючим фактором, тому період кінця 90-х і початку 2000 років характеризувався відкриттям компаній, як українських засновників, так і з закордонними

4. Геостратегічні пріоритети України в глобальних вимірах сталого розвитку

інвестиціями, які виробляли продукцію не тільки на основі вітчизняних технологій, а й впроваджували французькі і німецькі рецептури та фасування у імпорتنу картонну тару.

Стан економіки кінця 90-х років значним чином вплинув на парфумерно-косметичну галузь. Зарубіжна продукція займає, на полицях у торговельних залах, 80% місця, при цьому за параметрами якості, споживачі віддають їй пріоритет. До 2009 року спостерігалось збільшення на ринку, до тисячі одиниць, підприємств виробників та компаній – дистриб'юторів косметичних товарів.

Основою для цього була законодавча база, що дозволяла працювати при сплаті єдиного податку.

Цей період супроводжувався активізацією бізнесу на фальсифікованих товарах, ввезенням контрабанди і появою виробництв, що спеціалізувалися на підробці відомих брендів. Це домінувало, особливо, при виготовленні парфумів та парфумерних рідин. Стримуючим фактором розвитку такого «бізнесу» став закон, який ставив за необхідне отримання ліцензії та сплати акцизу на спирт. Кількість підприємств, що отримували ліцензії, до 2010 року, скоротилось до 6 [22]. У цей період підробна парфумерія постачалась на міжнародний ринок переважно з Китаю та України. Це ставило під удар геостратегічні пріоритети подальшого розвитку косметичної галузі.

Для рішення проблеми мало бути ведено жорсткий контроль якості та безпечності товарів як у лабораторіях на виробництві так і при продажі товарів. Невід'ємну роль у цих процесах мав зіграти процес реорганізації та удосконалення існуючої законодавчої та нормативно-технічної бази на косметичні та парфумерні товари. У період, до 2010 року, було розроблено та введено в дію нормативні документи, що регламентують показники якості широкого асортименту косметичних, парфумерних товарів та засобів для очищення шкіри. Слід відмітити, що відсутність системної класифікації та чіткого визначення термінів у косметичній галузі, зумовлювали впровадження нормативної документації на кожен асортиментну групу товарів, окремо.

При цьому речовини, що відносять до антибіотиків, не були регламентовані у нових ДСТУ на косметичні засоби. Вони і далі продовжували входити до технологій на низці виробництв (наприклад для подовження строків реалізації у шампунях проти лупи або у скрабах для обличчя, хоча і були заборонені). Це свідчило, що в українській косметології поняття «безпечності» продовжувало залишатися певною проблемою.

Нами було проаналізовано зазначені документи. На основі аналізу, маємо відзначити низку поправок, що не мали б бути поза увагою, при розробці та прийнятті нової законодавчої бази.

Так, дослідження косметичних товарів, що проводились в університеті (ХДУХТ), виявили існування певних недоопрацювань у нормативній документації. Це наприклад стосується асортименту крем-скрабів для шкіри, якість яких нормується розробленим і діючим в Україні стандартом – ДСТУ

4. Геостратегічні пріоритети України в глобальних вимірах сталого розвитку

4765:2007 «Креми косметичні. Загальні ТУ». Згідно функціональному призначенню, технологія їх виготовлення має включати, у якості одного з основних діючих компонентів, абразивні часточки. Саме ці часточки мають виконувати функцію очищення шкіри від відмерлих клітин поверхневого епідермісу. Поряд з цим до форми, розмірів і кількісного вмісту абразиву у нормативній документації не наведено жодного пояснення. Разом з цим дослідним шляхом (виділенням і наступною ідентифікацією абразиву з низки крем-скрабів) доведено, що абразивні часточки можуть мати дисперсність що варіюється від 20 мкм до 100мкм, не рідко форма абразиву визначається як багатогранник, кути якого мають гостру форму і залишають мікроподряпини на шкірі; вміст абразиву може доходити до 25...30% і все це відповідає вимогам нормативної документації, адже сказано лише про відповідність сировини переліку дозволеної за ДСанПіН 2.2.9.027 та є помітка, що у кремах спеціального призначення (скрабах, пілінгах тощо) дозволено специфічні вкраплення добавок. Але інформацію-зауваження щодо можливого подразнення чутливої шкіри наносять на маркування лише біля 15% виробників. Цей недолік необхідно виправити із введенням чіткої регламентації на пряму застосування крем-скрабів залежно від кількісного вмісту, дисперсності та форми абразиву: для шкіри обличчя, для шкіри шиї та декольте і окремо для шкіри тіла і ніг, де абразив може бути більш грубим.

Також зауваження були до розширення у НД меж норми рН для цих засобів від 5,0–9,0 (у звичайних жирових та емульсійних кремів) до 3,0–9,0, адже всі ці засоби мають однаковий прямий контакт зі шкірою людини.

Слід приділити увагу даним досліджень, проведеним Кордіякою Ю.М.. Вченою, у ході досліджень, отримано данні про доцільність проведення випробування ефективності та зміни реологічних властивостей пінно-мийної косметичної продукції при різній твердості води, враховуючи твердість водопровідної води, в Україні, як звичайні умови використання засобів. Це призводить до збільшення витрат шампуню при використанні українським споживачем, порівняно із споживачами у країнах ЄС. Однак, для виключення даної проблеми слід внести відповідні реологічні характеристики мийних засобів до нормативно-технічної документації. На сьогодні ці проблеми не знайшли реалізації, оскільки на законодавчому рівні не зареєстровано жодних вимог, де враховуються властивості води, як розчинника, при використанні шампуню, для збереження належної якості продукції. До того ж бажано приділити увагу і розробці стандартів щодо складу продукції, з врахуванням твердості води в регіонах України, що певним чином сприятиме регулюванню якості мийних засобів [19].

Найбільш сучасним, ємним та чітким за змістом, був, прийнятий у ті роки, стандарт для регламентування вимог до пакування та маркування – ДСТУ 5010:2008, який діяв до 2019 року та був майже ідентичним, прийнятому далеко пізніше, ДСТУ ISO 22715:2019 Косметична продукція. Пакування та маркування та ISO 22715:2006 Cosmetics. Нами досліджено наповнення

4. Геостратегічні пріоритети України в глобальних вимірах сталого розвитку

інформативного складу ДСТУ 5010:2008, де чітко регламентуються умови щодо маркування косметичних товарів, види пакування для косметики різної консистенції та комплектуючі засоби до них. Зазначалось, що художньо оформлене маркування може наноситись на листівки-вкладки, у разі нестачі місця на пакуванні або визначеної специфіки товару. Надавався чіткий перелік даних, що мало містити маркування і особливі застережливі заходи у разі вмісту речовин, які обмежуються за НД.

Норми переліку складових, у парфумерно-косметичних засобах, відтепер мали позначатися термінами «інгредієнти» або «склад». Уперше, було чітко визначено, що у переліку складники позначають відповідно до рецептур у порядку зменшення їх масової частки (суміш запашних речовин має зазначатись як один складник з використанням певних слів «ароматизатор» (у новому ДСТУ «арома»), «парфум», «ароматична композиція» тощо без розкриття складу). Має міститись інформація щодо застереження під час використання засобу, а складові, масова частка яких менша за 1%, мають перераховуватись тільки після складових, що входять у кількості більше 1%; барвники можуть містити СІ індекс кольору і можуть бути перераховані після інших складових; барвники однієї назви, але різних тонів дозволено перераховувати вичерпним списком. Також мали місце, зауваження щодо якості засобів нанесення інформації (фарб для друку тощо), чіткості літер та легкості їх читання.

Певні заперечення викликав пункт щодо можливості нанесення інформації рекламного характеру, адже така інформація відволікає споживача і керує емоціями при виборі товару. У інших аспектах ДСТУ щодо маркування був достатньо прогресивним, для української нормативної бази.

Подальший етап розвитку законодавчої бази, у косметичної галузі в Україні, був обумовлений впливом на виробництво світової кризи 2008-2009 років, ростом курсу валюти, а відповідно спадом прибутковості підприємств та зниженням рівня життя споживачів. Спостерігається банкрутство низки підприємств, які залишають ринок. Обсяги виготовлення косметичної і парфумерної продукції, в 2010р., скорочуються майже на 41%; експорт – майже на 25%, порівняно з 2008р [22].

Поряд із кризою, на процес здійснення експорту української косметичної продукції, вплинуло проведення законодавчих реформ у низці країн Європи та у інших країнах. Країни ЄС ввели у дію і почали керуватись вимогами Регламенту №1223 / 2009 Європейського Парламенту та Ради ЄС на косметичну продукцію (Брюссель, 30 листопада 2009 р.) [28]. Відповідно до Регламенту, було дано чітке визначення косметики. Згідно ст. 8, кожен виробник, відтепер, мав дотримуватись належної практики організації виробництва, для забезпечення безпеки продукції, та встановлювати заборону тестування косметики на тваринах. Регламент забороняв чи обмежував застосування у косметичній галузі певного переліку речовин, що були відзначені як небезпечні чи потенційно небезпечні. Також зазначено, що

4. Геостратегічні пріоритети України в глобальних вимірах сталого розвитку

ознаками неякісного косметичного товару могло бути маркування, що вводить в оману; відсутність на визначеному місці інформації, яка є регламентованою законом; презентація чи наповнення контейнеру є таким, що вводить в Оману.

Згідно вимогам Регламенту ЄС № 1223/2009, при організації виробництва, виробниками косметичних товарів мала приділятися увага діям щодо запобігання ризиків забруднення мікроорганізмами [28]. Для повного запобігання розвитку мікрофлори (або зменшення) існувала практика введення антибіотиків, лікувальний ефект яких, мав бути чітко дозованим. Для запобігання введення подібних препаратів, на косметичних підприємствах за кордоном, впроваджено і налагоджено систему контролю основних стадій виробництва (GMP) та безпечності, що сприяло вирішенню проблем галузі [29]. У вітчизняній косметичній галузі, це продовжувало залишатись певною проблемою. Нормативно-технічне забезпечення, щодо дозування та норм вмісту антибіотичних речовин, належним чином не розроблено.

Геостратегічні пріоритети розвитку косметичної галузі України потребували подальшого удосконалення, для забезпечення стабільності роботи підприємств, підтримки експорту продукції та забезпечення споживачів безпечним і якісним товаром світового рівня. У напрямку рішення проблеми, Міністерством охорони здоров'я України розробляється проект Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Технічного регламенту на косметичну продукцію», який оприлюднено та розглянуто у 2013 році.

Однак, подальший період, до 2019 року, характеризується відсутністю активних законодавчих дій у косметичній галузі. Основним документом, що забезпечував безпеку косметичних засобів, залишався ДСанПіН 2.2.9.027-99. Незважаючи на інертність законодавства, робота науковців продовжувалась, інноваційні розробки поповнювали асортимент вітчизняних виробників. Експорт товарів галузі сповільнився, але інвестиції у галузь не припинилися, тому темпи розвитку залишалися поступовими.

Поряд з удосконаленням законодавчої бази у країнах світу, в Україні (2010 рік) відбувається підписання законопроектів про відміну обов'язкової сертифікації. З однієї сторони це мало сприяти трансформації законодавства на зустріч до співробітництва з Європейським Союзом, а з іншої сторони, у зв'язку з недосконалістю нормативної та законодавчої бази на косметичні товари, давало «зелене світло» недобросовісним виробникам.

До того ж, крім стандартів ISO і Європейського Регламенту, на розвиток української косметичної галузі, вплинули зміни до Податкового кодексу України, запроваджені в 2011 році. Відтепер, більшість малих підприємств галузі, не підпадали під категорію з фіксованою ставкою налогообкладення, що спричиняло їх банкрутство. Поряд з банкрутством, інші підприємства перетворювались у корпорації, розширювали асортимент, запроваджувати нові технології. З'являються нові бренди: «Viva oliva», «Lady Caramel», «O'Herbal», «Salon», «Dr. Sante», «For men» тощо.

Певна проблема, у той час, спостерігається і у системі класифікації, що

4. Геостратегічні пріоритети України в глобальних вимірах сталого розвитку

чинить невірність при визначенні виду товару, напряму його застосування і навіть коду за УКТ ЗЕД, що є необхідним при здійсненні експортно-імпортних операцій. Певний вихід був у наведенні чіткого порядку у переліку категорій косметичної продукції та при проведенні її ідентифікації.

Питання стандартизації термінології і класифікації косметичних засобів стає більш вираженим, оскільки нова законодавча база, для регулювання діяльності підприємств косметичної галузі не затверджена, стара відмінена, залишаються певні розбіжності у визначенні основних понять у цій сфері, які необхідно привести у відповідність з міжнародними стандартами і сучасними тенденціями розвитку косметичного ринку. Затримання з вирішенням цих питань загрожувало законодавчим колапсом у сфері виробництва в косметичній галузі та втратою, вітчизняними виробниками, експортних позицій та інвестиційних пропозицій.

Специфічним, для періоду затишшя у реформуванні української косметичної галузі, є поява і розповсюдження, на ринку косметики в Україні, великих міжнародних компаній, серед яких переважну частку займала корейська косметика. Продукція корейських виробників відносилась до середнього і вищого цінового сегменту і позиціонувалась як високоякісна преміум-косметика на натуральних компонентах. Однак сертифікація таких товарів була сумнівною. Тому консервативна частка споживачів віддавала перевагу відомим і популярним торговим маркам Nivea, Dove, Avon, Оксамитові ручки, а серед зубних паст – Colgate [30].

Після відносного зстою, основні дії щодо «Європейського розвитку» парфумерно-косметичної галузі, в Україні, оновилися наприкінці 2019 році, коли були внесені зміни до Технічного Регламенту 2013 року та оприлюднено проект постанови КМУ «Про затвердження Технічного регламенту на косметичну продукцію». Також у 2019 році, низькою законодавчих актів, було скасовано більшість ДСТУ на різні асортиментні групи мийних, косметичних та парфумерних товарів і затверджено новий стандарт щодо пакування та маркування товарів групи. Новий ДСТУ ISO 22715:2019 Косметична продукція. Пакування та маркування, є майже ідентичним пункту Технічного регламенту «Маркування» та ISO 22715:2006 Cosmetics – Packaging and labelling.

Зміни відносно ДСТУ 5010:2008 також є незначними. Так у новому ДСТУ ISO 22715:2019, поняття «найменування виробника і його юридична адреса» змінено на «найменування та адреса відповідальної особи за надання продукції на ринку»; данні щодо позначення нормативного документу і штрихового коду – відсутні; визначено порядок маркування косметичної продукції, яка упаковується на прохання покупця, в місці продажу; у вимогах до переліку складових, додано данні, із зазначенням в дужках, інгредієнтів, які присутні у вигляді наноматеріалів, під словом «нано» або згідно з позначенням INCI. Додатковою інформацією, що зазначається у ДСТУ ISO 22715:2019 є вимоги до маркування монодозової упаковки та безкоштовних зразків, а також визначення первинної і вторинної упаковки.

4. Геостратегічні пріоритети України в глобальних вимірах сталого розвитку

Після річного обговорення, 20 січня 2021 року Кабінетом Міністрів України, було ухвалено дію нового Технічного регламенту на косметичну продукцію [31]. Відтепер визначення термінів, що характерні для косметичної галузі, стали ідентичними до Європейського регламенту. Невизначеності у понятті «косметична продукція» та назві галузі, що її виробляє – не існує. За новими нормативними документами значну долю відповідальності, за виробництво косметичних товарів, покладено на виробника.

Згідно до прийнятого Технічного регламенту, відповідальність покладається як на відповідальних осіб від виробника, так і на розповсюджувачів косметичних товарів, які мають слідувати і за відповідністю косметичної продукції встановленим вимогам, і за відсутністю ризику для здоров'я людини, і за дотриманням встановлених вимог щодо умов зберігання або транспортування косметичної продукції, під час перебування товару під їх відповідальністю. Одним із основних моментів нового Технічного Регламенту є пункт, де зазначено кроки і інструкції щодо дії розповсюджувачів косметики, у разі, якщо косметична продукція становить ризик для здоров'я людини.

До 4 серпня 2022 контроль за обігом косметики здійснювала Держпродспоживслужба України. Зараз, відповідно до Постанови КМУ №65 від 20.01.2021 року косметична галузь потрапила під юрисдикцію МОЗ; при цьому ринковий нагляд, за косметичною продукцією, покладено на Державну служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками.

Цей етап був визначальним для реформування косметичної галузі в Україні, оскільки, нарешті, відбулася гармонізація національного законодавства з Європейськими вимогами. На наступному кроці, подальшої роботи, чекаємо реформування нормативно-технічної і законодавчої бази, щодо відповідальності за розповсюдження та надання послуг із застосуванням косметичних засобів у Косметичних салонах та Салонах Краси.

Таким чином, проведені дослідження довели наявність істотних факторів трансформативності у регламентуванні діяльності парфумерно-косметичної галузі, які відбуваються в Українському законодавстві. Запроваджені зміни спрямовані на гармонізацію Української нормативно-технічної документації відповідно до Європейських і світових стандартів. Метою і передбачуваним результатом проведеної реорганізації є збільшення інвестиційної привабливості галузі, налагодження нових зв'язків у торговельних відносинах і зростання експорту косметичної продукції до Європи та інших країн світу. Забезпечення належної виробничої практики, відповідно до прийнятого Технічного Регламенту, сприятиме рішенню геостратегічних пріоритетів реформування галузі і дасть можливість українцям користуватися косметичними товарами, які відповідатимуть сучасним європейським вимогам.

У подальшій роботі планується проведення дослідження змін у виробничому та торговельному процесах у контексті роботи підприємств галузі за новою нормативно-технічною базою.